

THEBAİ'Lİ SFENKS BETİMLİ YÜZÜK TAŞI VE VIYANA SANAT TARİHİ MÜZESİ'NDEKİ HEYKEL

Melih ARSLAN* – Burçak DELİKAN**

Anahtar Kelimeler: *Yüzük Taşı • Thebai'li Sfenks • Oidipus • Ephesos • Viyana*

Özet: Söz konusu makale Ankara Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi Koleksiyonunda bulunan jasper taşlı demir yüzük üzerindeki Thebai'li *Sfenks* tasvirinden hareketle, Viyana Sanat Tarihi Müzesinde bulunan Thebai'li *Sfenks* Heykeli arasındaki yakın ilişkiyi ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Her iki eserin de, Anadolu kökenli ve Roma Döneminden olmaları yanında ikonografik benzerlikleri ve bu tip eserlerin dünya müzelerindeki diğer benzerleri de bu çalışmada incelenmiştir. Thebai'li *Sfenks* ve Oidipus Mitolojisi konusu da bu çerçevede ele alınmıştır.

Sonuç olarak, Türkiye'de, Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi'nde 1317 envanter numarasıyla kayıtlı yüzük taşı ve Türkiye'den Ephesos ören yerinden, 1896 yılında götürülmüş, bugün Viyana Sanat Tarihi Müzesinde bulunan 1536 envanter numaralı Thebai'li *Sfenks* Heykeli arasındaki ikonografik benzerlikten hareketle, Oidipus kompleksi diye bilinen, kral Oidipus mitolojisine kadar uzanan olaylara ışık tutmak hedeflenmiştir. Bu makalede, arkeolojik bir araştırmanın nerelere kadar uzandığı ve bazı uzak yerlerde bulunan iki eser arasında aslında çok yakın ilişkiler olduğu görülmüştür.

GEM WITH THE THEBAN SPHINX AND THE STATUE IN VIENNA ART HISTORY MUSEUM

Keywords: Gem • Theban *Sphinx* • Oedipus • Ephesos • Vienna

Summary: This article aims to reveal the close relationship between the depiction of the Theban *Sphinx* on the jasper stone of an iron ring in the collection of Ankara Erimtan Archaeology and Art Museum and the Statue of the Theban *Sphinx* at Vienna Art History Museum. Both artifacts are Anatolian in origin and are from the Roman period. As well as their iconographic similarities, other similar artifacts in world museums are examined in this article. The Theban *Sphinx* and Oedipus Mythology are also discussed in this context.

As a result, it is aimed to shed light on the story of the myth of King Oedipus, known as the Oedipus complex, based on the iconographic similarity between the gem registered with the inventory number 1317 in the Erimtan Archaeology and Art Museum in Turkey and the Statue of the Theban *Sphinx* with the inventory number 1536 in Vienna Art History Museum, which was taken in 1896 from Ephesos in Turkey. With this article, it has also been demonstrated how far an archaeological research reaches and that there are actually very close relations between two artifacts seen in some distant places.

* Melih Arslan, Klasik Arkeolog-Numismat, ANKARA – e-posta: arslanmelih06@hotmail.com

** Burçak Delikan, Klasik Arkeolog, ANKARA – e-posta: library@biaatr.org

Gönderilme tarihi: 12.02.2017; Kabul edilme tarihi: 26.10.2017

Söz konusu bu yüzük taşı, Erimtan Arkeoloji ve Sanat Müzesi koleksiyonunda yer almaktadır. Demir bir yüzüğün yüzük taşı üzerinde bulunan, Thebai'li *Sfenks* tasviri, Eski Yunan Mitolojisi'nin en tanınmış konularından biri olup, günümüze ulaşan Yunan ve Roma Dönemi birçok esere de konu olmuştur. Bu ikonografik konu günümüze kadar çok sevilip kullanılmıştır. Eskiçağ Mitolojisinin en bilinen konularından biri olan Thebai'li *Sfenks* betimlemesi, aynı zamanda Oidipus Mitolojisi'nin (Oidipus Kompleksi) kaynağını da teşkil etmektedir.

Bu yüzük taşındaki ikonografiyi yansıtan konu, Viyana Sanat Tarihi Müzesi'nde bulunan, kum taşından bir heykel ile tamamen uyuşmaktadır. Viyana Müzesi'ndeki Thebai'li *Sfenks* heykelinin 1896 yılında Ephesos Liman Hamamı'nda bulunarak Viyana'ya getirilmiş olduğu bilinmektedir. Burada incelenen oyma yüzük taşı ise, 2013 yılında Erimtan koleksiyonuna girmiştir. Bu yüzük taşındaki sahne ile Viyana'daki Heykel'in ikonografik benzerlikleri bu makalede incelenecektir.

Erimtan koleksiyonundaki demir yüzük, 1317 envanter numarasında kayıtlı olup, Roma Dönemi'ndendir. Yüzüğün taşı, kırmızı jasper olup, 17x13 mm çapındadır. Oval kesimli, düz yüzeyli taş üzerinde, Thebai'li *Sfenks*'in genç bir adama saldırması tasvir edilmektedir (Res. 1-2). Thebai'li *Sfenks*'in genç adama saldırması konusu, Oidipus mitolojisinin de kaynağını oluşturmaktadır¹. Klasik Çağlardan, Roma İmparatorluğu sonuna kadar, vazo resimlerinde (Res. 4), yüzük taşlarında ve plastik eserlerde (heykel ve kabartmalarda)

bu konu çok sevilerek işlenmiş olduğundan hareketle, Thebai'li *Sfenks* ve Oidipus Mitolojisinden burada bahsedilecektir².

Thebai'li Sfenks ve Oidipus Efsanesi

Yüzü bir kadın yüzü olan, göğsü, ayakları ve kuyruğu aslana benzeyen ve yırtıcı kuş kanatlarına sahip dişi canavar *Sfenks*'e özellikle Oidipus efsanesinde ve Thebai döngüsünde rastlanır. Hesiodos'un Theogonia'sında bahsi geçen *Sfenks* bazen Geryoneus'un köpeği Orthros'la Ekhidna'nın oğlu ve Nemea aslanının kardeşi olarak geçer³. Fakat *Sfenks*'in babasının canavar Typhon olduğu da söylenmektedir. Hatta, başka bir efsanede Thebai kralı Laios'un ya da Boiotialı Ukalegon'un kızı olarak gösterilmektedir.

Sfenks, Kral Laios'un, Pelops'un oğlu Khrysippos'u sevdiği için bu günahı yüzünden şehri cezalandırmak üzere, Hera tarafından Thebai'ye gönderilmiştir. Canavar, Thebai'nin batısında, şehrin yakınında bulunan bir dağa yerleşmiş, gelip geçen insanlara çözemeyecekleri bilmeceler soruyor, sonra da çözemedikleri için onları öldürüyordu. Sadece Oidipus onun bilmecesini çözmeyi başarmıştır. Bunun üzerine canavar, kahrından kendini bir kayadan aşağı atar ve ölür. Oidipus'un, onu mızrağıyla öldürdüğü de söylenir⁴.

Oidipus, Troia efsanesinden sonra, Yunan edebiyatının en ünlü efsanelerinden

Yüzük taşının yayınlanmasına izin veren Sn. Yüksel ERİMTAN'a teşekkür ederiz. Erimtan Müzesi Kuratörü Sn. Selma Ünal'a, Viyana Sanat Tarihi Müzesi Müdürü Dr. Georg Plattner'e fotoğraf yardımları için ve Avusturya Arkeoloji Enstitüsü Üyesi, Mimar Gilbert Wiplinger'e şükranlarımızı sunarız.

² Krauskopf 1994, 1-15; Lev. 6-15.

³ Lattimore 1968, 142.

⁴ Grimal, 1996, 727.

¹ Oidipus için bkz. Henrichs 2003/2012, 1129 vd.

birinin kahramanıdır. Bu efsaneden kaynaklanan epik şiirler bugün elimizde bulunmamakla birlikte, bunların vaktiyle var olduklarını biliyoruz. Oidipus'un maceraları, bugün bizim için özellikle tragedyaleştirilmiş şekilleriyle yaşamaktadır⁵.

Oidipus Thebai kral soyundandır. Thebai kralı Laios'un oğlu⁶, Labdakos'un torunudur. Annesi efsanede çok önemli bir rol oynar. Fakat adı çok değişik şekillerde geçer: *Odyseia*'da adı Epikaste; tragedya yazarlarında Iokaste'dir. Oidipus döngüsünün epik versiyonunda, kahramanın annesinin adı Euryganeia ya da Eury-nassa'dır ve Hyperphas'ın ya da Periphas'ın (Lapith) ya da Teuthras'ın kızıdır. Başka bir anlatımda ise, adı Astymedusa olarak geçer ve Sthenelos'un kızı olur. Bu varyantın amacı, Oidipus'u anne tarafından Herakles döngüsüne bağlamaktır⁷. Efsanenin Sophokles tarafından sunulan şeklinde bir kâhinden söz edilir. Bu kâhin, Iokaste'nin karnında taşıdığı çocuğun, babasını öldüreceğini bildirmişti. Aiskhylos ve Euripides'e göre ise, kehanet gebelikten önceye aitti ve Laios'a bir oğlu olduğu takdirde, bunun, hem onun hem de ailesinin mahvına yol açacak bir dizi korkunç felaketlere sebep olacağını önceden bildirerek, onu çocuk yapmaktan alıkoymayı amaçlıyordu⁸. Bir anlatıma göre ise, Iokaste gebe iken bir düş görür. Teiresias bu düşü şöyle yorumlar: Kraliçenin karnında taşıdığı çocuk babasını öldürecektir. Doğar doğmaz bebek dağa (Kithaeron Dağı'na)⁹ bırakılır, ayak bilekleri delinmiş, içinden bir kayış geçirilmiştir. "Şiş ayak"

anlamına gelen Oidipus adı da buradan gelir. Çocuğu bir çoban bulur, götürür Korinthos kralı Polybos'a verir. Polybos'la karısı Periboia'nın çocukları olmamıştır, Oidipus'u öz evlat gibi büyütürler, çocuk da onları ana-baba bilir. Bu hikayenin farklı versiyonları vardır, fakat hangi versiyon olursa olsun, Oidipus'un babalığının adı hep aynıdır: Polybos. Polybos bazen Korinthos, bazen Sikyon, bazen de Anthedon ya da Plataia kralı olarak gösterilirse de, adı hiç değişmez¹⁰.

Oidipus, delikanlılık çağına gelince bir şekilde, kralın oğlu değil de bulunmuş bir çocuk olduğunu duyar. Gerçeği tanrı Apollon'dan öğrenmek üzere Delphi tapınağına doğru yola koyulur. Thebai'ye yakın dar bir geçitte arabalı bir adama rastlar, kimin çekilip yol vereceği konusunda kavgaya tutuşurlar. Oidipus adamı ve arabacısını öldürür. Bir anlatıma göre, Oidipus Laios'a rastladığı sırada Delphi'den dönmekteydi. Tanrı bilicisi ona kendi babasını öldürüp annesiyle evleneceğini bildirmişti. Oidipus sarsılmış, çileden çıkmıştı, Korinthos'a bir daha dönmeye kararlıydı. Böylece Korinthos'dan Thebai'ye giden yola çıkmıştı¹¹. Ayrılış nedeni yazardan yazara değişir. Bu konuda, en eski versiyon şudur: Bir gün, Oidipus çalınan atları aramaya gider ve yolda, bilmeden, gerçek babası Laios'la karşılaşır¹². Karşılaşma yeri de yazardan yazara değişir. Bazen, iki adam, atları aramaya çıkan Oidipus'u Orkhomenos'a götüren yol üzerinde yer alan Laphystion'da, bazen Potniai yol kavşağında, bazen de Phokis'te, günümüzde Megas kavşağı denen kavşakta, yani Dau-

⁵ Grimal 1996, 323-325.

⁶ Krauskopf 1994, 1.

⁷ Grimal 1996, 323; Erhat 2012, s. 226.

⁸ Grimal 1996, 323.

⁹ Morford 2011, 409.

¹⁰ Grimal 1996, 323.

¹¹ Morford 2011, 409; Erhat 2012, 226.

¹² Grimal 1996, 324.

lis'ten ve Thebai'den gelen yolların birleşerek, vadi boyunca Delphi'ye doğru uzanan yolu oluşturdukları yerde rastlaşırlar. Burada yol, kayalıklar arasında daralmakta ve geçişe az bir yer bırakmaktaydı. Laios'un kılavuzu Polyphontes (ya da Polypoites), Oidipus'a krala yol açmasını emretti ve Oidipus emre uymayınca onun atlarından birini öldürdü. Öfkelenen Oidipus da Polyphontes'le Laios'u öldürdü. Böylece Oidipus kehaneti gerçekleştirmiş oldu¹³.

Bu olaydan sonra Oidipus, Thebai'ye ulaşır. Kent, sadece kralları öldüğü için değil, aynı zamanda Hera tarafından gönderilen *Sfenks* denilen canavar yüzünden de sıkıntı içindedir. Bu; başı kadın, vücudu aslan ve kuş kanatları olan bir canavardır. *Sfenks* şehirde korku salmakta, *Musa*'lardan öğrendiği bilmecelelere cevap veremeyenleri parçalayıp yemektedir (Res. 1-4). Kehanete göre, ancak sorduğu bilmecelelere doğru cevap verildiği zaman Thebai şehri bu canavardan kurtulacaktır¹⁴. Hiçbir Thebai'li sorulara doğru cevap veremiyordu ve umutsuzluk içindeki kral vekili Kreon (Menoekus'un oğlu ve Iokaste'nin kardeşi) soruları bilen kişiye hem tahtı hem de kardeşi Iokaste'yi eş olarak vaat etmişti¹⁵. Sorular da şunlardı: Kimi zaman iki, kimi zaman üç, kimi zaman dört ayak üstünde yürüyen ve doğal yasalara karşıt olarak en çok ayağı olduğu zaman en güçsüz olan yaratık hangisidir? Diğer soru şöyleydi; iki kız kardeştirler, biri ötekisini doğurur ve ikincisi birincisinden doğmadır. Oidipus birinci bilmeceye 'insan', ikincisine de 'Gün ve Gece' diyerek doğru cevapları verir. *Sfenks* kendini The-

bai akropolisindeki tünediği kayadan aşağı uçuruma atarak öldürür¹⁶. Ya da onu bizzat Oidipus uçuruma itmiştir¹⁷. Thebai halkı da rahat bir nefes almış ve kurtarıcısı bildiği Oidipus'a Laios'tan boş kalan taçla birlikte dul karısı Iokaste'yi vermişler. Oidipus bir daha Korinthos'a annesinin, babasının yanına dönmek amacıyla Thebai'ye kral olmuş ve Iokaste ile evlenerek dört çocuk sahibi olmuştur: Eteokles, Polyneikes, Antigone, Ismene¹⁸.

Ne var ki, çok geçmeden, Oidipus'un doğumundaki sır kendini açığa vurur. Efsanenin bir şeklinde, Oidipus'un ayak bileklerindeki yara izleri, onun kimliğini Iokaste'ye belli etmiştir. Bu versiyon, *Kral Oidipus* tragedyasını, Oidipus'un tanınması teması üzerine kurmuş olan Sophokles tarafından değiştirilmiştir¹⁹. Bir veba Thebai şehrini kırıp geçirmeye başlar ve Oidipus, bu salgının nedenini öğrenmek için Kreon'u Delphi kâhinine gönderir. Kreon, Pythia'nın yanıtını getirir: Veba, ancak Kral Laios'un ölümünün öcü alındığı zaman sona erecektir. Kral Laios'un katili bulunmalı ve şehirden sürülmelidir. Bunun üzerine, Oidipus hemen araştırmaya koyulur ve suçluya lanet eder ve bu lanet, sonuçta dönüp onun kendi üstüne çöker²⁰. Bilici Teiresias'a katilin kim olduğunu sorar. Kâhin cevap vermekten çekinir. Oidipus, Teiresias ve Kreon arasında kavga kopar. Iokaste araya girer ve bir zamanlar gördüğü düşe, Laios'un da dar bir geçitte öldürüldüğüne değinecek olur. Bu sözleri duyunca Oidipus'un içine bir kuşku düşer. Bu sırada Korinthos'tan bir

¹³ Grimal 1996, 324.

¹⁴ Morford 2011, 409-411.

¹⁵ Morford 2011, 411.

¹⁶ Morford 2011, 411.

¹⁷ Grimal 1996, 324.

¹⁸ Erhat 2012, 226; Krauskopf 1994, 1.

¹⁹ Knox 1957, 87.

²⁰ Grimal 1996, 324.

haberci gelir, Polybos'un öldüğünü, Oidipus'un kral olmak üzere Korinthos'a çağırıldığını bildirir. Oidipus gene de tereddüt eder: Babasının ölümü kendi elinden olmamıştır, ama annesinin bulunduğu yere gitmekten çekinir. Derken haberci kendisinin Polybos'la Periboia'nın oğlu olmadığını, saraya bir çoban tarafından bulunup getirildiğini söyler. Çoban da getirilip geçiği açığa vurunca Oidipus'la Iokaste'nin artık şüpheleri kalmaz. Öz oğlu, babasını öldürmüş, kendisi de onunla ensest günahı işlemiştir. Bunun üzerine Kraliçe Iokaste sarayın içine kaçıp canına kıyar, Oidipus da annesi ve aynı zamanda karısı olan kadının iğnesiyle gözlerini kör eder²¹.

Sophokles'in ölümsüzleştirdiği bu versiyon, Kreon'a daha önemli bir rol veren kayıp bir piyesinde Euripides tarafından değiştirilmiştir. Oidipus efsanesinin epik şeklinde, Iokaste'nin ölümü, Oidipus'un krallığına son vermez. Oidipus, tahtta kalır ve ancak komşularıyla (Erginos ve Minyailer) yaptığı bir savaş sırasında ölür. Fakat tragedya yazarlarına göre, Laios'un katiline, onun kim olduğunu henüz bilmediği sırada ettiği lanetin kurbanı olan Oidipus, şehirden kovulur ve serseri bir hayat sürmeye başlar. İki oğlu onun yanında yer almayı kabul etmedikleri ve bu nedenle de Oidipus tarafından lanetlendikleri için, Oidipus'a yalnızca kızı Antigone eşlik eder. Sophokles'in "*Kral Oidipus*" tragedyasında dile getirilen bu dram, Oidipus'un kızı Antigone'ye yaslanarak Attika'da Kolonos iline gelmesi ve orada ölmesiyle sonuçlanır²².

Bir kâhin, Oidipus'un mezarının bulunduğu ülkenin tanrılarınca kutsanacağını

bildirdiğinden, Kreon'la Polyneikes ölmek üzere olan Oidipus'u Thebai'ye geri dönmesi için ikna etmeye çalışırlar, ama Theseus tarafından konukseverce karşılanmış olan kör kral Oidipus, bu daveti kabul etmez ve Attika'da kalıp orada ölmeyi seçer. Kendisini süren oğullarının ikisine de, yurdu Thebai'ye de lanet okur. Ölümden sonra oğulları arasında kopan kavga ve Thebai şehrinin üstüne çöken yıkımlar bu bedduanın sonucudur²³.

Efsaneye göre Thebai'li *Sfenks*, Oidipus ile karşılaşmadan önce Thebai'li gençleri öldürüyordu²⁴. Bu çalışmanın esas konusu olan yüzük taşı üzerindeki sahne, Thebai'li *Sfenks*'in bu gençlerden birine saldırmasını ele alır.

Yüzük Taşının Tanımı ve Değerlendirme

Demir yüzüğe ait yüzük taşı, kırmızı renkli jasper taşından yapılmıştır. Mat kırmızı, oval formlu ve düz bir yüzeye sahiptir. Taşın üzerinde, Thebai'li *Sfenks*'in çıplak ve sakallı bir gence saldırması tasvir edilmektedir (Res. 1-2). Oyma (negatif) olarak işlenmiş tasvir, esas olarak mühür olarak kullanılmıştır. Bu nedenle de bu sahneyi yüzük taşının mühür baskısı (Res. 2) üzerinden incelemek lazımdır. Aslan vücutlu, kuş kanatlı ve kadın başlı Thebai'li *Sfenks* çıplak ve sakallı bir gence saldırılmaktadır; Solda yer alan *Sfenks*, sağda yere uzanmış adamın üzerine, ön ayakları ve arka sağ ayağı ile basmaktadır. Sakallı genç yan yatmış ve iri adaleli vücut hatları ile belirtilmiş, sağ elini beline dolamış, sol eliyle başının üzerinde C şeklinde kılıç benzeri (orak?) bir nesne tutmaktadır. Her

²¹ Grimal 1996, 324-325; Erhat 2012, 226.

²² Grimal 1996, 325.

²³ Grimal 1996, 325; Erhat 2012, 226-227.

²⁴ Herbig 1929, 1703-1749; Bäbler 2003/2012, 817-819.

ikisinin de yüzleri birbirine dönüktür. Sakallı adamın yüzünde korku ifadesi hâkimdir. Yüzük taşlarında bu konu arkaik dönemden itibaren çok sevilerek kullanılan bir sahnedir. MÖ 530 yıllarına tarihlenen, Paris Cabinet des Médailles'deki karnelyan skarabe²⁵ ve Berlin Staatliche Museen'deki dağ kristali skarabe²⁶ yüzük taşı bu konunun en erken örneklerindedir. Erimtan koleksiyonundaki yüzük taşının çok yakın bir benzeri British Museum koleksiyonunda bulunmaktadır. 13x23 mm ebatındaki ametist yüzük taşı²⁷ üzerinde, *Sfenks*, sakallı bir adamın üzerine çıkmıştır. Ametist yüzük taşındaki adam *khlamys* giymekte ve sağ elinde tuttuğu kılıcı başının üzerinden *Sfenks*'e sallamaktadır. Bu durumda Erimtan koleksiyonundaki gibi sakallı olan adamın, kılıç tutması, Erimtan yüzük taşındaki adamın da kılıç tutmuş olmasına bir kanıt teşkil etmesi açısından önemlidir. British Museum Gem kataloğunda, 1918 ve 1918* numaralı Thebai'li *Sfenks* betimli iki yüzük taşı bulunmaktadır. 1918 numaralı sard taşı ve 7x12 mm ebatında olup, Erimtan yüzük taşındaki tasvirle çok benzeşmez, oysa 1918* numaralı ametist taş, Erimtan yüzük taşıyla boyut ve tasvir olarak neredeyse birebir uyuşmaktadır. British Museum Gem Kataloğunda, 1919-1921 katalog numarasıyla yayınlanmış üç adet Oidipus ve *Sfenks* tasvirli yüzük taşı bulunmaktadır.²⁸ British Museum koleksiyonundaki 1918-1921 katalog numarasındaki yüzük taşlarının hepsi, MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir. Erimtan Koleksiyonundaki yüzük taşı da, yine MS 2. yüzyıla tarihlenmektedir.

²⁵ Bkz. Richter 1968, no. 152.

²⁶ Bkz. Richter 1968, no. 153.

²⁷ Walters 1926, no. 1918*

²⁸ Walters 1926, no. 1919-1921.

Viyana Sanat Tarihi Müzesi'ndeki Thebai'li Sfenks Heykeli

Söz konusu bu heykel, gri kum taşından yapılmış olup, Ephesos Avusturya Kazılarının ilk yılında (1896) bulunmuştur. Efes şehrinin Liman Hamamı'nın mermer döşeli salonunda, kırık bir halde (70 parçadan fazla) ele geçen heykel parçalarının bir kısmının ise, daha önceki yıllarda (1868-1874) Artemision kazılarını yapan İngiliz arkeologlar tarafından bulunarak Londra'ya British Museum'a götürülmüş olduğu bilinmektedir²⁹.

Bugün Viyana Kunsthistorisches Museum'da sergilenen, 1536 envanter numaralı bu heykeli yakından görenler veya fotoğrafına bakanlar bu eserin bronz olduğunu rahatlıkla söyleyebilirler³⁰. Viyana Thebai'li *Sfenks* Heykelinin yapıldığı gri kum taşı (bazanit), ince grenli yapısı ve rengiyle gerçekten bronz izlenimi (Res. 3) vermektedir.

Eser, 1896 yılında, İzmir Selçuk, Efes Ören yerinde, Liman Hamamı, mermer salonunda bulunmuştur³¹. Eserin gerçek sahibi olarak Viyana Üniversitesi Klasik Arkeoloji Enstitüsü zikredilmektedir³². Çıplak bir gence saldıran *Sfenks* heykeline

²⁹ Eichler 1961, 5.

³⁰ 2011 yılında Viyana'da heykelin fotoğrafını çekmiş ve bu eserin bronz olduğunu düşünmüştük, ancak yayın aşamasında, yüzük taşındaki Thebai'li *Sfenks* ile Viyana'daki heykel arasında bir ilişki olduğunu anladıktan sonra, heykelin profesyonel bir fotoğrafına ihtiyaç duyduk. Bu konuyu, Ephesos Kazıları üyesi, dostum, Sn. Gilbert Wiplinger'e ilettim. Kendisinin aracılığıyla, Viyana Sanat Tarihi Müzesi Müdürü, Sn. Dr. Georg Plattner heykelin güzel bir fotoğrafını bize göndermişlerdir, bu nedenle yardımları için, Gilbert Wiplinger'e ve Dr. Plattner'e teşekkürü bir borç biliriz.

³¹ Eichler 1961, 5.

³² Bu bilgi, Viyana Sanat Tarihi Müzesi Müdürü Sn. Dr. Plattner tarafından verilmiştir.

ait seksene yakın parçalar 1957 yılında restore edilerek bugünkü heykel grubu oluşturulmuştur. Viyana Kunsthistorisches Museum'un Grek ve Roma eserleri sorumlusu, Fritz Eichler bu heykeli, Olympia Zeus Heykeline ait tahtın kolçağının (kol dayama yeri) bir kopyası olarak tanımlamıştır³³. Dolayısıyla Grek orijinali MÖ 440 yıllarında ünlü heykeltıraş Phidias tarafından yapılmış olan Olympia Zeus Heykeli'nin (Dünyanın 7 harikasından biri), Roma Dönemi bir kopyası olan Viyana'daki Thebai'li *Sfenks* Heykeli de, MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir³⁴.

Sonuç ve Değerlendirmeler

Erimtan Koleksiyonundaki Thebai'li *Sfenks* tasvirli yüzük taşının, tarafımızca MS 2. yüzyıla tarihlenmesi önerilmektedir. Viyana'daki Thebai'li *Sfenks* heykel grubu da, MS 2. yüzyılın ilk yarısına tarihlenmektedir. Dönemsel ve ikonografik olarak birbirine çok benzer olan bu iki eserden, Erimtan Koleksiyonundaki demir yüzüğü yaptıran kişinin Ephesos Liman Hamamındaki *sfenks* heykelini görüp, kendisine bu yüzük taşı sipariş ettirmiş olması muhtemeldir. Büyük ihtimalle bu yüzüğü taşıyan kişi Roma vatandaşı bir Anadolu veya Ephesos vatandaşıdır.

Sonuç olarak, modern Türkiye'nin başkentinde Erimtan Koleksiyonunda bulunan yüzük taşı ile, Küçük Asya (Anadolu) Eyaletinin başkenti Ephesos'tan 1896 yılında Viyana'ya götürülmüş *Sfenks* Heykeli arasındaki ortak özellikler çok dikkat çekici ve öğreticidir. Viyana Sanat Tarihi Müzesindeki 1536 envanter numaralı *Sfenks* Heykeli ile bu yüzük taşı arasın-

daki ikonografik benzerlikten hareketle, Olympia Zeus Heykeline ve Oidipus kompleksi diye bilinen, Oidipus mitolojisine kadar uzanan konularla bağlantı sağlanmıştır. Bu çalışmada, arkeolojik bir araştırmanın nerelere kadar uzanabileceği ve birbirinden uzak yerde olan iki farklı eser arasında aslında çok yakın ilişkiler olabileceği görülmüştür.

Resimler

Resim 1. Erimtan Koleksiyonundan, Thebai'li Sfenks'in Genç Erkeğe Saldırı Betimi, Yüzük Taşı (Yüksel Erimtan Fotoğraf Arşivi).

Resim 2. Erimtan Koleksiyonundan, Thebai'li Sfenks'in Genç Erkeğe Saldırısı Betimi, Mühür Yüzük Taşının Baskısı (Yüksel Erimtan Fotoğraf Arşivi)

Resim 3. Viyana Sanat Tarihi Müzesi'ndeki Ephesos Buluntusu Theabai'li Sfenks Heykel Grubu (Viyana Sanat Tarihi Müzesi Arşivi).

Resim 4. Sfenks ve Oidipus tasvirli kırmızı figür kylix tontosu (<https://www.britannica.com/topic/Oedipus-Greek-mythology>, 15.12.2017).

³³ Bkz. Eichler 1937, 104 vd.; Eichler 1961, 22.

³⁴ Eichler 1937, 104 vd.; Eichler 1961, 22.

KAYNAKÇA

- Bäbler 2003/2012 B. Bäbler, "Sphinx", *DNP* 11, 2002/2012, 817-819.
- Eichler 1937 F. Eichler, "Thebanische Sphinx. Ein Bildwerk aus Ephesos", *ÖJb* 30, 1937, 75-110
- Eichler 1961 F. Eichler, "Nochmals die Sphinxgruppe aus Ephesos", *ÖJb* 45, 1961, 5-22.
- Erhat 2012 A. Erhat, *Mitoloji Sözlüğü* (İstanbul 2012).
- Grimal 1996 P. Grimal, *The Dictionary of Classical Mythology*, Translated by A. R. Maxwell-Hyslop (Oxford 1996).
- Henrichs 2003/2012 A. Henrichs, "Oidipus", *DNP* 8, 2003/2012, 1129-1131.
- Herbig 1929 R. Herbig, "Sphinx", *RE* 3 A, 1929, 1703-1749.
- Knox 1957 B. M. W. Knox, *Oedipus at Thebes: Sophocles' Tragic Hero and His Time* (New Haven 1957).
- Konuk – Arslan 2000 K. Konuk – M. Arslan, *Ancient Gems and Finger Rings from Asia Minor the Yüksel Erimtan Collection – Anadolu Antik Yüzük Taşları ve Yüzükleri*. Yüksel Erimtan Koleksiyonu (Ankara 2000).
- Krauskopf 1994 I. Krauskopf, "Oidipus", *LIMC* 1994, VII.1, 1-15; VII.2, 6-15.
- Morford ve diğ. 2011 M. P. O. Morford – R. J. Lenardon – M. Sham, *Classical Mythology* (Oxford 2011).
- Renger 2013 A. B. Renger, *Oedipus and the Sphinx: The Threshold Myth from Sophocles through Freud to Cocteau* (Chicago 2013).
- Richter 1968 G. M. A. Richter, *The Engraved Gems of the Greeks, Etruscans and Romans I: A History of Greek Art in Miniature* (London 1968).
- Richter 1971 G. M. A. Richter, *Engraved Gems of the Romans: A Supplement to the History of Roman Art* (London 1971).
- Walters 1926 H. B. Walters, *Catalogue of the Engraved Gems and Cameos, Greek, Etruscan and Roman in the British Museum* (London 1926).

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4